

Vzdelávať, či zbrojiť? Educate or rearm?

Juraj Rákoš

Abstract

The article deals with the issue of public spending on public education in the EU, which compares with spending on armaments NATO member states, most of which are at the same time EU Member. Highlights the lack of State funding for science and education, on the other hand, are built high military spending. The article stated at the end of the military - industrial complex acquired during the development of higher status in the hierarchy of values, the need to educate, so it is very difficult to resolve the situation through raising public budget on education. Resources should be sought mainly in their own university activities.

Keywords: public expenditure, expenditure on military, members of NATO, education

Úvod

V tomto článku sa zaoberám porovnaním dvoch položiek, ktoré sú financované z verejných zdrojov, a to výdavky na zbrojenie a výdavky na školstvo so zameraním na financovanie vysokých škôl. K tomu, aby bolo možné tieto výdavky porovnať, konfrontovať, je potrebné objasniť aj zdrojovú stránku. Tvorba zdrojov vychádza z hrubého domáceho produktu (HDP, medzinárodne GNP – Gross Domestic Product). Na Slovensku, tak ako v prevažnej väčšine štátov sveta sa výkonnosť ekonomiky meria a vyjadruje pomocou makroekonomickej veličiny hrubý domáci produkt. Hrubý domáci produkt podľa väčšiny autorov je definovaný ako hodnota všetkých finálnych statkov a služieb vyrobených národnými výrobnými faktormi, pričom nie je dôležité, na území ktorého štátu tieto výrobné faktory pôsobia (Lisý 2005, s. 339).

1. Financovanie z verejných zdrojov

Financovanie verejných statkov má dve stránky – tvorbu zdrojov, kde je hlavným makroekonomickým ukazovateľom HDP a ich prerozdelenie – transfer. Ekonomika je exaktná veda a vždy sa opiera o konkrétne veličiny, vyjadrené zvyčajne cez financie. Čiže aj proces a výsledok tvorby zdrojov je vyjadrený v peniazoch. Druhou stránkou je rozdeľovanie vytvorených zdrojov. Pravidlom v ekonomike by malo byť, aby tvorba zdrojov vykryla všetky potreby pre prerozdelenie. Pokiaľ tak je, ekonomika štátu je sebestačná, funguje na základe vyrovnaného rozpočtu, prípadne prebytkového rozpočtu. Pokiaľ sú výdavky vyššie ako tvorba zdrojov, je potrebné chýbajúce zdroje doplniť. Tieto zdroje je možné doplniť buď intenzifikáciou ekonomiky, šetrením a úspornými opatreniami, prípadne úvermi. Vo väčšine štátov sveta je tvorba zdrojov nižšia, ako ich rozdeľovanie. Nebudem rozoberať, prečo tomu tak je, ostanem pri konštatovaní faktov. Dôsledkom takéhoto riadenia ekonomiky je nárast dlhov jednotlivých štátov, Slovensko nevynímajúc. Vzniká tak dlh štátu, v užšom ponímaní dlh verejnej správy.

Dlh verejnej správy predstavuje podľa Maastrichtských kritérií jeden z najdôležitejších ukazovateľov pre hodnotenie a porovnávanie výkonnosti tej, ktorej ekonomiky. Podľa textu uverejneného na stránke Ministerstva financií SR je Maastrichtský dlh definovaný ako dlh určený pre účely procedúry nadmerného deficitu (EDP). Jeho pomer k HDP je jedným z maastrichtských kritérií (maximálne 60 %), používaných pri hodnotení kvality verejných financií krajín Európskej únie. Podľa ESA 2010 príručky vládneho deficitu a dlhu je maastrichtský dlh vymedzený nasledovne:

„Maastrichtský dlh predstavuje konsolidovaný súčet všetkých nesplatených záväzkov sektora verejnej správy ku koncu roka, resp. štvrťroka v menovitej (nominálnej) hodnote, ktoré vznikli na základe prijatých vkladov, emitovaných cenných papierov iných ako akcie (okrem finančných derivátov) a prijatých pôžičiek, ale zásadne bez záväzkov z nesplatených úrokov. Súčasťou prijatých pôžičiek sú aj imputované pôžičky (napr. hodnota majetku nadobudnutého prostredníctvom finančného prenájmu).“

V praxi to znamená, že štátny dlh nesmie prekročiť pomer k výške HDP 60 %. V prípade Slovenska môžeme konštatovať, že toto kritérium je priebežne plnené a aj do budúcnosti sa počíta s jeho plnením, ba dokonca so znižovaním pomeru až na vcelku uspokojivých a radostných 50,3 % v roku 2018. Problémom však je, že tento pomer nie je plnený znižovaním celkovej čiastky, ale zvyšovaním objemu a rastu HDP. HDP za roky 2015 až 2018 vzrastie cca o 13 mld. EUR, dlh o takmer 4 mld. EUR. Čiže plnenie Maastrichtského kritéria je zabezpečené nie znižovaním dlhu, ale rastom dynamiky HDP. Pričom dynamika rastu dlhu v medziročnom vyjadrení po roku 2008 narastala vysokým tempom a k znižovaniu dlhovej zaťažnosti až od roku 2014. Pre názornosť uvádzam tabuľku vývoja HDP a štátneho dlhu.

Tabuľka 1: Vývoj hrubého dlhu za roky 2008-2015 s odhadom do roku 2018

Vývoj hrubého dlhu VS (stav k 31.12.)

	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Hrubý dlh VS (mil. eur)	19 223	22 958	27 622	30 485	37 618	40 178	40 297	41 289	42 928	44 484	45 604
Štátny dlh - ARDAL*	17 758	21 362	25 825	28 499	34 442	36 283	36 826	37 900	39 644	41 306	42 534
EFSF	0	0	0	173	1 494	1 895	1 997	2 016	2 016	2 016	2 016
Dlh ostatných subjektov VS	1 464	1 595	1 797	1 813	1 682	2 001	1 474	1 373	1 268	1 162	1 054
HDP	68 156	63 799	67 204	70 160	72 185	73 593	75 215	77 311	81 262	85 705	90 575
Hrubý dlh VS (% HDP)	28,2	36,0	41,1	43,5	52,1	54,6	53,6	53,4	52,8	51,9	50,3
- medziročná zmena	-	7,8	5,1	2,3	8,7	2,5	-1,0	-0,2	-0,6	-0,9	-1,6
Štátny dlh - ARDAL*	26,1	33,5	38,4	40,6	47,7	49,3	49,0	49,0	48,8	48,2	47,0
EFSF	0,0	0,0	0,0	0,2	2,1	2,6	2,7	2,6	2,5	2,4	2,2
Dlh ostatných subjektov VS	2,1	2,5	2,7	2,6	2,3	2,7	2,0	1,8	1,6	1,4	1,2
								2015-2018 - odhad MF SR (Program stability SR na roky 2015 až 2018)			

* vrátane vkladov iných subjektov mimo verejnej správy v Štátnej pokladnici

Zdroj: Rada pre rozpočtovú zodpovednosť, dostupné na <http://www.rozpocetovarada.sk/svk/home>

1.1 Výdavky na školstvo

Možno teda konštatovať, že tento vývoj ako je uvedené v tabuľke č. 1, vzhľadom k plneniu maastrichtských záväzkov je z hľadiska kritérií veľmi pozitívny – zvlášť, keď to porovnáme s inými

ekonomikami v rámci EÚ, kde Slovensko patrí medzi najmenej zadlžené štáty v rámci EÚ. Lenže každý dlh je nutné raz splatiť, alebo aspoň mať dostatok zdrojov na jeho neustále splácanie. Zdroje, ako od nepamäti učí ekonomická teória je možné tvoriť len investovaním. Inými slovami – zdroje využívať aj na tvorbu ďalších zdrojov. K tomu slúži najmä jeden zo základných výrobných faktorov – práca. Jej intenzifikácia je v súčasnosti možná len cez vedecko-technický pokrok. Ten je možné zabezpečiť len neustálym vzdelávaním ľudskej pracovnej sily, a to na pracovnej pozícií. Najväčší potenciál je v mladých ľuďoch a tento potenciál by sa mal sústreďovať najmä na univerzitách a výskumných pracoviskách. Tam by mal smerovať hlavný tok financií – do vzdelávania a výskumu. Či tomu tak skutočne je, pozrieme sa na to cez ukazovatele financovania školstva.

Údaje, ktoré sú zverejnené na stránkach Svetovej banky nie sú pre Slovensko potešujúce. V tabuľke č. 2 sú uvedené údaje za celú EÚ, ktoré uvádzajú koľko percent z HDP je transferovaných celkovo do školstva, t. j. do všetkých troch stupňov. Slovensku patrí jedno z posledných miest – za rok 2012 to boli necelé 4 %, pričom priemer za celú EÚ je 4,95 %. Vo finančnom vyjadrení dávame na školstvo 2,86 mld. EUR (údaj za rok 2012 – novšie údaje nie sú uvedené, ale podľa dynamiky za posledných 10 rokov, je tomu tak aj po 2012 roku, neboli zaznamenané skokové nárasty ani v SR, ani v EÚ).

Je to zvláštny stav, pretože vývoj po roku 2000 nabral obrovské obrátky v technologizácii svetovej ekonomiky, čo súvisí so zvyšovaním vzdelanostnej úrovne. A podľa stavu financovania školstva nielen v SR, ale aj v celej EÚ to vyzerá, ako keby Európa stagnovala, veda, výskum, vývoj sa posunul do iných regiónov na svete. Toto zaostávanie bude mať za následok znižovanie ekonomickej výkonnosti celej Európy, jej konkurencieschopnosti na svetových trhoch. Zvlášť, čo sa týka Slovenska – to, že sa stávame „veľmocou“ v montovaní cudzích aut sa nedá pokladať z dlhodobého hľadiska za pozitívny jav. A nižšie uvedená tabuľka radí Slovensko aj v rámci Európy na jedno z posledných miest vo financovaní verejného školstva. Pritom nie je možné pozorovať takmer žiadny tlak na systémové zlepšenie tohto stavu. Občasné štrajky učiteľov na zvýšenie plátov neriešia problém.

Na druhej strane v iných odvetviach, napríklad v zbrojárskom priemysle, tlaky na zvýšenie rozpočtových výdavkov sú dosť silné.

Tabuľka 2: Celkové výdavky na školstvo v krajinách EÚ (% z HDP)

Štát	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Rakúsko	5,38	5,32	5,27	5,25	5,18	5,30	5,77	5,73	5,62	5,45	
Belgicko	5,89	5,81	5,78	5,83	5,84	6,27	6,40	6,40	6,37		
Bulharsko	4,01	2,34	4,19	3,99	3,75	4,31	4,43	4,02	3,67	3,59	
Cyprus	6,72	6,17	6,34	6,40	6,35	6,81	7,30	6,66	6,64		
Česká republika	4,15	4,02	3,90	4,22	3,88	3,75	4,18	4,07	4,28	4,26	
Nemecko				4,28	4,35	4,42	4,89	4,92	4,81	4,95	
Maďarsko	5,83	5,38	5,38	5,36	5,19	5,02	5,01	4,82	4,65		
Dánsko	8,12	8,21	8,08	7,73	7,61	7,49	8,49	8,62	8,55		
Španielsko	4,17	4,15	4,13	4,17	4,23	4,50	4,87	4,82	4,85	4,37	
Estónsko	5,30	4,91	4,85		4,67	5,52	5,96	5,53	5,10	4,79	
Fínsko	6,17	6,17	6,04	5,94	5,69	5,85	6,49	6,54	6,48	7,19	
Francúzsko	5,72	5,64	5,50	5,44	5,45	5,44	5,74	5,68	5,52	5,53	

Veľká Británia	5,12	5,01	5,19	5,25	5,16	5,12	5,31	5,95	5,75		5,72
Grécko	3,44	3,68	3,97								
Chorvátsko	3,87	3,82			3,97	4,27	4,39	4,25	4,16		
Írsko	4,23	4,51	4,55	4,58	4,72	5,47	6,21	6,14	5,85	5,84	
Taliansko	4,55	4,40	4,25	4,54	4,12	4,40	4,53	4,35	4,14		
Litva		17,85	16,83	16,64	15,85	16,69	19,26	18,31	17,70		
Luxembur-sko											
Lotyšsko	3,25	3,21		3,28	3,27	3,79	3,92	3,56	3,49	3,20	
Malta		4,79			6,31	5,85	5,44	6,91	7,96	6,76	
Holandsko	5,11	5,15	5,21	5,14	4,97	5,12	5,49	5,56	5,53	5,51	
Poľsko	5,33	5,39	5,46	5,23	4,87	5,07	5,03	5,10	4,86		
Portugalsko	5,28	5,04	5,07	4,91	4,92	4,70	5,56	5,40	5,12		
Rumunsko	3,45	3,28	3,48		4,25		4,24	3,53	3,07	2,99	
Slovensko	4,21	4,10	3,77	3,72	3,54	3,54	4,03	4,14	3,99	3,94	
Slovinsko	5,69	5,64	5,58	5,58	5,11	5,11	5,57	5,57	5,57	5,66	
Švédsko	6,86	6,72	6,56	6,41	6,22	6,39	6,86	6,62	6,49	7,66	
Eurozóna	5,19	5,10	5,21	5,14	4,95	5,21	5,65	5,56	5,52	5,45	
Európska Únia	5,12	5,04	5,21	5,24	4,92	5,11	5,49	5,53	5,12	4,95	

Zdroj: <http://data.worldbank.org/indicator/>

Zdroj: vlastné spracovanie podľa údajov World bank

O výdavkoch na školstvo v medzinárodnom porovnaní informuje aj stránka MŠVVaŠ SR (<http://www.minedu.sk/data/att/5254.pdf>), pod názvom **Správa o stave školstva na Slovensku a o systémových krokoch na podporu jeho ďalšieho rozvoja**. Treba však kriticky poznamenať, že táto stránka je z roku 2013 a údaje v nej sú uvádzané do roku 2010. To skutočne je ministerstvo školstva na tom tak zle, aby nebolo možné takéto celkové hodnotenie vydávať každý rok?

V zákone o štátnom rozpočte za rok 2015 sú výdavky na vysokoškolské vzdelávanie, vedu a sociálnu podporu študentov hradené zo štátneho rozpočtu vo výške 453 mil. EUR. Porovnajme tento stav s výdavkami na zbrojenie.

1.2 Výdavky na zbrojenie

Obrana štátu patrila vždy medzi prvoradé povinnosti, ktoré bolo potrebné zabezpečovať, pokiaľ si štát chcel zachovať svoju nezávislosť, resp. vôbec existenciu. Lenže s vývojom ľudstva, technologizácie sa vyvíjal aj zbrojársky priemysel. Porovnanie výdavkov členských krajín NATO na zbrojenie aj v porovnaní s inými parametrami ukazuje tabuľka nižšie.

Tabuľka 3: Výdavky na zbrojenie krajín NATO

Štát	Rok vstupu	Výdavky na zbrojenie v mil. USD	Výška HDP v mil. USD	% z HDP na zbrojenie	Počet obyvateľov v tis.
Belgicko	1949	5 085	397 423	1,28	11 259
Dánsko	1949	4 440	306 696	1,45	5 660
Francúzsko	1949	35 000	2 354 660	1,49	66 133
Island	1949		16 598	0,00	331
Taliansko	1949	34 000	1 739 293	1,95	60 796
Kanada	1949	14 700	1 435 679	1,02	36 000
Luxembursko	1949		57 095	0,00	563
Holandsko	1949	9 840	717 506	1,37	16 901
Nórsko	1949	7 000	352 096	1,99	5 166
Portugalsko	1949	3 800	191 869	1,98	10 374
USA	1949	581 000	18 060 200	3,22	322 779
Veľká Británia	1949	55 000	2 720 980	2,02	64 767
Grécko	1952	6 540	188 736	3,47	10 813
Turecko	1952	18 185	669 332	2,72	73 100
Nemecko (NSR v roku 1955)	1955	36 300	3 199 099	1,13	83 752
Španielsko	1982	11 600	1 180 179	0,98	46 704
Česká republika	1999	2 220	181 104	1,23	10 543
Maďarsko	1999	1 040	115 595	0,90	9 850
Poľsko	1999	9 360	460 966	2,03	38 492
Bulharsko	2004	700	45 506	1,54	7 203
Estónska	2004	335	23 701	1,41	1 314
Litva	2004	430	40 376	1,06	2 972
Lotyšsko	2004	280	26 121	1,07	2 024
Rumunsko	2004	2 190	170 645	1,28	19 860
Slovensko	2004	1 025	87 603	1,17	5 422
Slovinsko	2004	790	41 102	1,92	2 061
Albánsko	2009	110	11 456	0,96	2 889
Chorvátsko	2009	958	48 732	1,97	4 224
Spolu NATO výdavky na zbrojenie		841 928	34 840 348	2,42	921 952

Zdroj: <http://www.globalfirepower.com>, <http://www.nationaldebtclocks.org/#countries>

Postupne sa z nevyhnutnej obrany štátu, alebo vojenského zoskupenia stal vojensko-obchodný priemysel. Až do súčasného stavu, že súčasné celosvetové výdavky na zbrojenie

dosiahli výšku neuveriteľných 1,6 bilióna dolárov. Z toho samotné štáty NATO dosiahli výdavky v roku 2015 takmer 842 miliárd USD. Otázkou ostáva, či je potrebné vynakladať ročne na zbrojenie z verejných financií až také enormné sumy. Dá sa to pokladať ešte za obranu? Obranu proti komu? Veď najväčšími protivníkmi NATO sú Rusko a Čína, ktoré dohromady vynakladajú na zbrojenie spolu okolo 200 mld. dolárov, z toho Čína 155 mld. A Rusko 46 mld. USD. Pričom každá strana má ďalších spojencov, ale ten pomer zostane vždy rovnaký. Ďalšou hrozbou je medzinárodný terorizmus, ale ten vychádza opäť len z vojenských konfliktov. Na potlačenie svetového terorizmu pomôže len celkové zníženie napätia a prípadné navýšenie rozpočtov pre tajné služby.

Ako irónia z tohto pohľadu sa javí požiadavka velenia NATO, aby členské štáty NATO vyčlenili zo svojich štátnych rozpočtov minimálne 2 % z ročného HDP. V prípade Slovenska by to napríklad v roku 2018 znamenalo navýšenie o 800 miliónov EUR. Aj keď pán prezident prisľúbil do konca desaťročia navýšiť vojenský rozpočet „iba“ na 1,6 % z doterajších 1,17 %. Toto navýšenie predstavuje dvojnásobný rozpočet pre vysoké školstvo.

Záver

Ambíciou tohto textu bolo na reálnych číslach poukázať na nezmyselnosť, až absurditu v rozpočtovaní niektorých položiek z verejných zdrojov. Závety:

a) Vojensko-priemyselný komplex sa stal súčasťou priemyslu – potrebuje vyrábať a predávať, tak ako každý druh priemyslu.

b) Výroba predpokladá aj spotrebu. Spotreba vojenského priemyslu znamená použitie vyrobenej vojenskej techniky v teréne. To predpokladá dostatočné množstvo podmienok pre generovanie konfliktov.

c) Zisky z tohto priemyslu je možné generovať v rámci roka, zisky zo vzdelania sú dlhodobá investícia.

d) Vojensko-priemyselný komplex už dávno svojou silou a lobbingom prenikol do ovplyvňovania politiky a finančných rozpočtov, má podstatne vyššiu vyjednávaciu silu a pozíciu, než ostatné rezorty hospodárstva v našom prípade školstvo, a to sa týka nielen SR, ale na globálnej úrovni.

e) V budúcnosti je potrebné počítať, že k radikálnemu navýšeniu rozpočtov na školstvo nedôjde, vždy to budú len zlomky percent.

f) Zdroje na vzdelávanie musí najmä vysoké školstvo získavať zo súkromných zdrojov, v spolupráci s podnikmi, organizáciami, prípadne v rámci medzinárodných projektov a vlastnej podnikateľskej činnosti.

Literatúra

DAHL, Robert A. 1995. *Demokracie a její kritici*. Praha : Victoria publishing. 1995.

SIVÁK R. a kol. 2007. *Verejné financie*. Bratislava : Iura Edition. 2007.

LISÝ J. a kol. 2005. *Ekonomía v novej ekonomike*. Bratislava : Edícia Ekonomía. 2005.

SAMUELSON, P. A. – NORDHAUS, W. D. 2000. *Ekonomía*. 16. vydanie. Bratislava : Elita. 2000.

KLÍMA, K. a kol. 2011. *Státověda*. 2. rozšířené vydání. Plzeň : Aleš Čeněk. 2011.

Zákon o štátnom rozpočte na rok 2015, dostupné z: <http://www.minedu.sk/vysoke-skolstvo/>

Správa o stave školstva na Slovensku a o systémových krokoch na podporu jeho ďalšieho rozvoja, dostupné z: <http://www.finance.gov.sk/Default.aspx?CatID=10085>

Rada pre rozpočtovú zodpovednosť, dostupné z: <http://www.rozpoctovarada.sk/svk/home>

National Debt Clocs, dostupné z: <http://www.nationaldebtclocks.org/#countries>

Global Firepower (GFP), dostupné z:

<http://www.globalfirepower.com/defense-spending-budget.asp>

The World Bank, dostupné z: <http://data.worldbank.org/country/>

Adresa autora

doc. Ing. Juraj Rákoš, PhD.

Fakulta sociálnych vied UCM Trnava

Bučianska 4/A, 917 01 Trnava

juraj.rakos@ucm.sk